

Metsänomistajuus ja jokamiehenoikeudet

Arto Naskali ja Rainer Peltola

Täsmätietoa Lapin luonnontuotteista maakunnalle

2017

Lutunen

TÄSMÄTIETOA LAPIN LUONNONTUOTTEISTA MAAKUNNALLE

Metsänomistajuus ja jokamiehenoikeudet

Sisällys

JOHDANTO	1
METSÄNOMISTUS SUOMESSA	2
JOKAMIEHENOIKEUKSIEN OIKEUSPERUSTEET	4
HOVILA 2015, ”JOKAMIEHENOIKEUDEN RAJOISTA”	4
LA MELA 2012, ”PROPERTY RIGHTS IN CONFLICT: WILD BERRY-PICKING AND THE NORDIC TRADITION OF ALLEMANSRÄTT” SEKÄ MIELIPIDEKIRJOITUS HELSINGIN SANOMISSA 25.7.2012.	6
KANSALAISTEN JA MAANOMISTAJIEN NÄKEMYKSIÄ JOKAMIEHENOIKEUKSISTA	7
VUOLLE JA OITTINEN 1994, ”JOKAMIEHENOIKEUS, PERINTEISTÄ NYKYPÄIVÄÄN; TUTKIMUS JOKAMIEHENOIKEUDEN KULTTUURISESTA, OIKEUDELLISESTA JA LUONTOLIIKUNNALLISESTA MERKITYKSESTÄ”	7
MIETTINEN 1997, ”MAANOMISTAJIEN NÄKEMYKSET JOKAMIEHENOIKEUDEN TOIMIVUUDESTA JA MUUTOSTARPEISTA”	10
LEHTONEN, HEIKKINEN JA HIRVONEN 2007, ”JOKAMIEHENOIKEUKSIEN TULKINTOJA JA HAASTEITA LUONTOLIIKUNNAN JA -MATKAILUN KANNALTA”	10
VILJANEN JA RAUTIAINEN 2007, ”JOKAMIEHENOIKEUDEN TOIMIVUUS”	12
LÄHDESMÄKI JA MATILAINEN 2014, ”BORN TO BE A FOREST OWNER? AN EMPIRICAL STUDY OF THE ASPECTS OF PSYCHOLOGICAL OWNERSHIP IN THE CONTEXT OF INHERITED FORESTS IN FINLAND”	13
MATILAINEN JA LÄHDESMÄKI 2014, NATURE-BASED TOURISM IN PRIVATE FORESTS: STAKEHOLDER MANAGEMENT BALANCING THE INTERESTS OF ENTREPRENEURS AND FOREST OWNERS?	14
MATILAINEN JA LÄHDESMÄKI 2014, ”PASSIIVISET METSÄNOMISTAJAT ETELÄ- JA KESKI-POHJANMAALLA”	14
TUULENTIE YM. 2015, ”SÄILYYKÖ VAPAA PÄÄSY METSIIN? JOKAMIEHENOIKEUKSIEN HYVÄKSYNTÄ JA ONGELMAT”	15
VÄKEVÄINEN 2015, ”METSÄNOMISTAJIEN SUHTAUTUMINEN JOKAMIEHENOIKEUTEEN PERUSTUVAAN MARJANPOIMINTAAN.”	15
TAHVANAINEN YM. 2016, ”POHJOISKARJALAISTEN JA KAINUULAISTEN METSÄNOMISTAJIEN MIELIPIDE MARJASTUKSESTA JA SIENESTYKSESTÄ YKSITYISMETSISSÄ”	18
TAPION RATKAISUT	19
YHTEENVETO JA POHDINTAA	20
LÄHTEET	21

Johdanto

Villien luonnonantimien – marjojen, sienten ja yrttien – keruu kuuluu Suomessa jokamiehenoikeuksien piiriin. Näiden luonnontuotteiden ja niistä valmistettujen hyödykkeiden kysyntä on kasvanut terveyttä ja luonnollisuutta korostavien kulutustrendien myötä.

Luonnontuotteet kerätään jokamiehenoikeuksia hyödyntäen metsistä ja koska niiden saatavuus on noussut useissa tapauksissa pullonkaulaksi, keruuta on pyritty tehostamaan. Tämä on lisännyt keskustelua jokamiehenoikeuksien rajoista.

Täsmätietoa luonnontuotteista Lapin maakunnalle – hanke koosti lyhyen yhteenvedon tutkimuksista ja selvityksistä, jotka on tehty suomalaisista jokamiehenoikeuksista ja niihin liittyvästä asenneilmastosta. Toivomme, että tämä yhteenvedo osaltaan auttaa tunnistamaan ja välttämään jokamiehenoikeuksiin liittyviä ongelmia ja mahdollisia ristiriitatilanteita.

Metsänomistus Suomessa

Suomessa metsänomistajia on tutkittu paljon (ks. Hänninen ym. 2011). Metsäntutkimuslaitos on tehnyt kyselyihin ja haastatteluihin perustuvia metsänomistajatutkimuksia 1970-luvulta lähtien. Viimeisin seurantalutkimuksen aineistonkeruu tapahtui vuoden 2009 alussa. Päivitys aiheeseen on Heimo Karppisen (2017a) toimittama raportti Maan ja veden omistus: ongelmia, tietoa ja tutkimustarpeita. Teos sisältää kymmenen artikkelia, joista alla tarkastellaan neljää (Hänninen ym. 2017, Karppinen ym. 2017, Leppänen ym. 2017, Salmi ym. 2017).

Teoksen tiivistelmässä todetaan Suomessa valtaosan maatalous- ja metsätalousmaasta olevan yksityisomistuksessa. Omistajina voivat olla yksittäiset henkilöt, puoliset yhdessä tai lasten kanssa sekä perheen kaltaiset yhtymät ja kuolinpesät. Maanomistus voi kohdistua pelto- ja metsämaan lisäksi vesialueisiin, sillä ranta-alueiden maanomistajat ovat useimmiten vesialueiden omistajia (Karppinen 2017).

Maanomistuksessa tapahtuu jatkuvasti muutoksia, jotka liittyvät yhteiskunnalliseen kehitykseen ja politiikkaan (Leppänen ym. 2017). Karppisen (2017b) mukaan maanomistuksen muutoksessa päätrendejä ovat olleet omistuksen rakenteen sekä omistajien arvojen ja tavoitteiden muutokset.

Metsänomistajien tavoitteita on kuvattu omistajaryhmittelyn kautta muutostrendien seuraamiseksi (Karppinen ym. 2017). Rakenteellisista muutoksista tärkeimpiä ovat olleet maanomistuksen polarisaatio, aktiivimaatilojen väheneminen, omistajien ammatillinen eriytyminen ja kaupungistuminen (Hänninen ym. 2017).

Polarisaatio tarkoittaa sitä, että maanomistus toisaalta pirstoutuu eli metsätilakokonaisuudet jakautuvat entistä pienempiin omistusyksiköihin ja toisaalta on käynnissä sille päinvastainen ilmiö eli maanomistuksen keskittyminen eli suuruusrationalisointi (Leppänen ym. 2017)

Hännisen ja kumppaneiden (2017) mukaan metsänomistajatutkimukset ovat vahvistaneet oikeaksi arviot päätoimisten maatalousyrittäjien metsänomistuksen vähenemisestä. Keskeinen omistamiseen liittyvä huomio kuitenkin on sukupolvenvaihdosten hitaus. Metsänomistajat ovat huomattavan iäkkäitä (Leppänen ym. 2017).

Karppisen (2017b) mukaan maanomistus ei ole joko-tai -asia. Hän toteaa, että omistusoikeus on jatkumo täydellisestä omistajan vapaudesta mahdollisten rajoitusten tai muiden ihmisten käyttöoikeuksien kautta täydelliseen omistamattomuuteen. Esimerkiksi Metsälaki velvoittaa metsänomistajaa huolehtimaan hakatun metsän uudistumisesta. Metsää ei saa hävittää tai maankäyttömuotoa muuttaa omin päin.

Myös Salmen ja kumppaneiden (2017) mukaan Suomessa maan tai vesialueen omistajilla ei ole kaiken kattavaa omistusoikeutta omistamaansa maa- tai vesialueeseen. Omistajan valta määrätä käyttöoikeuksista on usein rajattu. Jokamiehen oikeuksien kautta jokaisella on pieni siivu omistajuutta mihin tahansa luonnonalueeseen. Jokamiehen oikeus antaa

kaikille metsässä liikkujille tiettyjä käyttöoikeuksia. Ristiriitaiset käsitykset omistusoikeuden ja yleiskäyttöoikeuden laajuudesta sekä omistajan vallasta kuitenkin ovat omiaan aiheuttamaan sekaannusta ja ristiriitoja.

Hännisen ja kumppaneiden (2017) mukaan metsänomistajia on tutkittu pääosin puun tuottajina ja myyjinä. Nykyään tuotanto ymmärretään huomattavasti laajemmin. Kyse voi olla myös esimerkiksi energian (pilke, hake) tai erilaisten aineettomien tuotteiden, kuten virkistyspalveluiden tuotannosta, monimuotoisen metsäluonnon ylläpitämisestä, kauniin maiseman suojelusta tai biomassan hiilivaraston kasvattamisesta ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi.

Tuotannon käsitteen laajentumisen ja luonteeltaan erilaisten tuotteiden vuoksi on ryhdytty puhumaan ekosysteemipalveluiden tuotannosta. Osa tuotteista voi olla markkinahyödykkeitä, osa on luonteeltaan julkishyödykkeitä. Monet metsänomistajat ovat kiinnostuneita julkishyödykkeiden tuottamisesta, mutta haluaisivat siitä jonkinlaisen rahallisen korvauksen.

Agrometsätaloutta, esimerkiksi marjojen ja sienien viljelyä, voidaan harjoittaa erilaisilla intensiteeteillä. Salmen ja kumppaneiden (2017) mukaan ekstensiivisessä viljelyssä viljelijä ei voi sulkea pois muita sadon hyödyntäjiä, koska jokamiehenoikeus on voimassa. Jotta uusi viljelytapa voisi kehittyä, puoliviljelyn ja jokamiehenoikeuden suhdetta olisi syytä tämentää.

Metsänomistajia voidaan tutkia myös kuluttajana (Hänninen ym. 2017). Maanomistaja voi virkistäytyä tai puuhailla omilla maillaan. Hyvin pienetkin tilat voivat tuottaa omistajilleen monenlaisia aineellisia ja aineettomia hyötyjä.

Jokamiehenoikeuksien oikeusperusteet

Hovila 2015, "Jokamiehenoikeuden rajoista"

Ilari Hovila (2015) kirjoittaa jokamiehenoikeuden oikeusperustasta Lapin tutkimusseuran teoksessa "Ihmisiä luonnosta. Luonnonvaratutkimuksen pohjoisia näkökulmia". Hän tarkastelee jokamiehenoikeuksien oikeudellista pohjaa useiden oikeuslähteiden kautta.

Jokamiehenoikeudet kuuluvat Hovilan (2015) mukaan ympäristöoikeuden yleiseen käsitteistöön. Näiden oikeuksien käytölle on tunnusomaista se, että toisen omaisuuteen kohdistuva käyttövalta ei perustu omistusoikeuteen tai erityisiin oikeuksiin. Kysymyksessä on kaikille kuuluvat yleisoikeudet joiden käytön piiriä rajoittaa haitattomuusvaatimus. Yleiskäyttöön kuuluu myös tilapäisyys, minkä vuoksi se on omistajan oikeuteen nähden väistävää.

Hovilan mukaan jokamiehenoikeuksista puhuttaessa voitaisiin käyttää rinnakkaista käsitettä yleiskäyttöoikeus. Jokamiehenoikeuksilla tarkoitetaan yleiskäyttöoikeuksia, joiden nojalla jokaisella on mahdollisuus hyödyntää ympäristön tarjoamia luonto- ja virkistysarvoja sekä luonnontuotteita. Yleiskäyttö ei edellytä maanomistajan lupaa eikä käyttämisestä tarvitse maksaa korvausta.

Mutta missä sitten menee raja vapaasti sallitun yleiskäytön ja maanomistajan tai muun oikeudenhaltijan suostumusta vaativan toiminnan välillä? Haitattomuuskynnyksen ylittymisen arviointiin Hovilan mukaan joudutaan etsimään tulkintamalleja ja esimerkkejä lainsäädännöstä, oikeuskäytännöstä ja käytännössä esiin nousseista tilanteista.

Haitattomuuskynnyksen arvioinnissa ei kuitenkaan voida tukeutua pelkästään kirjoitetun lain säännöksiin, vaan jokamiehen oikeuksien luonteesta johtuen maan tavalle ja tapauskohtaiselle arvioinnille on annettava oma merkityksensä. Hovilan näkemyksen mukaan Suomessa molemmat, sekä maan tapa, että kirjoitettu laki, tunnistavat jokamiehenoikeudet. Pelkästään kirjoitetussa laissa olevat säännökset eivät kuitenkaan riitä määrittäessä jokamiehenoikeuksien käytön rajoja.

Se, että jokamiehenoikeuksista säädetään osaksi kirjoitetussa laissa ja osaksi oikeudet perustuvat maan tapaan, aiheuttaa helposti tulkintaongelmia ja epäselvyyksiä (Hovila 2015, s. 60). Molemmat oikeuslähteet onkin otettava huomioon yleiskäytön rajoja pohdittaessa. Myös tapaoikeus on oikeusvaltioperiaatteen näkökulmasta ymmärrettävä lakina, jota julkisessa toiminnassa on noudatettava.

Maan tapa Hovilan mukaan tunnustetaan Suomen oikeudessa velvoittavaksi oikeuslähteeksi. Kyseessä on tällöin kirjoitetun oikeuden aukkokohtaan täydentäminen tai heikosti säännellyn alueen normittaminen. Maan tapa onkin otettava huomioon sekä varsinaisena oikeuslähteenä että tulkintavälineenä. Tapaoikeuden synty voidaan ilmaista muun muassa siten, että se mitä jatkuvasti toistetaan, muodostuu yleisessä käsityksessä velvoittavaksi käyttäytymissäännöksi, varsinkin kun se havaitaan tarkoituksenmukaiseksi ja kohtuulliseksi.

Viranomaistoiminnan on siis tunnettava jokamiehenoikeuksien tulkinnan yhteydessä myös instituutioon sisältyvä tavanomaisoikeudellinen aines. Hovilan mukaan esimerkiksi perustuslaillisen liikkumisoikeuden sisältö olisi erilainen ilman jokamiehenoikeusinstituutiota. Omaisuudensuoja perusoikeutena määrittää viimekädessä jokamiehenoikeuksien rajoja. Toisaalta yleiskäytön voidaan ajatella olevan eräs omaisuudensuojan laillisista rajoituksista.

Omaisuudensuojan suhteellisuus tarkoittaa sitä, että tietyt yhteiskunnallisesti ja oikeudellisesti hyväksyttävät toimenpiteet ja instituutiot rajoittavat käytännössä omistajan absoluuttista määräämisvaltaa kiinteistönsä. Hovila toteaa, että jokamiehenoikeudet ovat yksi näistä absoluuttista määräysvaltaa rajoittavista instituutioista. Tällaiset omistusoikeuden rajoitukset eivät kuitenkaan saa estää kiinteistön normaalia, kohtuullista ja järkevää käyttöä.

Yleiskäytön haitattomuuskynnystä arvioitaessa Hovilan (s. 63) mukaan lähtökohtana voidaan pitää kirjoitetun oikeuden säännöksiä muun muassa hallinnan loukkauksesta, kotirauhan rikkomisesta ja vahingonteosta. Maanomistajan käytössä olevat tehokkaat yksityisoikeudelliset keinot kieltää toiminta ovat kuitenkin rajalliset. Maanomistaja ei saa ilman hyväksyttävää syytä kieltää vapaata kulkemista. Pidempiaikainen leiriytyminen ei kuitenkaan kuulu yleiskäytön piiriin, eivätkä kulkeminen ja leiriytyminen ole mahdollisia erityiseen käyttöön otetulla alueella. Kulkemisoikeuden johdannaisena voidaan pitää myös luonnonvaraisten ja rauhoittamattomien luonnontuotteiden yleiskäyttöoikeuteen perustuvan hyödyntämisen sallittavuutta. Luonnontuotteita saa kerätä ja poimia vapaasti siellä missä liikkuminen on sallittua.

Hallinnan loukkauksena Hovilan mukaan ei voida pitää tekoa, josta on aiheutunut ainoastaan vähäinen haitta, mutta tunnusmerkistö voi täytyä, jos esimerkiksi puustoa tai muuta luontoympäristöä turmellaan. Kotirauhan piiristä voidaan pyrkiä tekemään päätelmiä liikkumisvapauden rajojen osalta. Kotirauhan tunnusmerkistöön kytkeytyy piha-alue, jonka määrittäminen rikosoikeudellisesti lienee yksiselitteistä.

Viime vuosina haitattomuusvaatimus on noussut julkisen keskustelun kohteeksi erityisesti Pohjois-Suomessa. Maanomistajien ja paikallisten asukkaiden mielestä perinteisiin jokamiehenoikeuksiin ei tuntuisi kuuluvan niiden kaupallinen ja organisoitu hyödyntäminen. Keskustelua on herättänyt esimerkiksi kaupallisten toimijoiden organisoima laajamittainen marjanpoiminta. Myös erilaisten matkailu- ja ohjelmapalveluyritysten tarjoamat aktiviteetit ovat saattaneet tukeutua jokamiehenoikeuksiin sillä tavoin, että esiin on noussut kysymys yleiskäyttöoikeuden sallituista rajoista.

Sanna Anttilan (2009) mukaan marjanpoimintatoiminnan ongelmat liittyvät lähinnä jokamiehenoikeuksien laajuuteen. Sellaista kritiikkiä hänenkin mielestään esiintyy paljon, jonka mukaan jokamiehenoikeudet eivät voi koskea organisoitua marjanpoimintaa. Anttila kuitenkin katsoo, että varsinkin ulkomaalaisten kohdalla perus- ja ihmisoikeuksilla on merkitystä, sillä heidän samanarvoisuus unohdetaan usein. Toimintaan kuitenkin halutaan hänen mukaansa selvät säännöt, joita kaikki osapuolet noudattavat. Anttilan mielestä on tärkeää tuoda esille ulkomaalaisten marjanpoimijoiden perusoikeudelliset oikeudet ja velvollisuudet. Suomea velvoittavat perus- ja ihmisoikeusasioissa niin kansainväliset, ihmisoikeussopimukset kuin perustuslaki.

Eniten soraääniä tuntuisi kuuluvan maanomistajien ja kyläläisten puolelta. Tunteita kuumentaa lähinnä poimijoiden tuleminen liian lähelle kotipihaa, sotkeminen, liikennekäytettyminen sekä vanhoille hillamaille jalkautuminen. Anttilan totea usein ehdotetun, että kyläläisille pitäisi rauhoittaa omat poiminta-alueet, joihin ulkomaalaisilla ei ole asiaa. Ongelmien ennaltaehkäisemiseksi ovatkin marjanjalostajat ja maanomistajat kylätoiminnan kautta solmineet yhteistoimintasopimuksia. Nämä sisältävät pelisääntöjä, jotta ongelmia ei syntyisi. Päteviä valvontakeinoja Anttilan mukaan ei kuitenkaan ole, eikä väliä millä rikkomuksiin puututaan.

Hovilan (2015) mukaan jokamiehenoikeuksia voi lähtökohtaisesti käyttää hyväkseen myös ansaitsemistarkoituksessa tai kaupallisessa tarkoituksessa. Oikeuskirjallisuudessa jokamiehenoikeuksien kaupallinen hyödyntäminen on vakiintuneesti tunnustettu silloin, kun se tapahtuu yksittäisten kansalaisten toimesta. Vaikeammaksi kysymyksen tekee toiminta, joka on organisoitua ja pyrkii liiketaloudelliseen voittoon. Konflikteja on aiheutunut ennen muuta juuri järjestetystä marjanpoiminnasta, jossa liiketaloudelliseen voittoon pyrkivä organisaatio kokoaa tietylle alueelle kymmeniä tai jopa satoja marjanpoimijoita. Tällaista toimintaa voidaan helposti pitää jokamiehenoikeuksien vastaisena. Keskeistä toiminnan arvioinnissa jokamiehenoikeuksien näkökulmasta on kuitenkin sen objektiivinen haitattomuus (s. 73).

Toiminnan kaupallinen luonne ei sinänsä tee siitä yleiskäytön vastaista vaan kaupallista toimintaa, kuten kaikkea jokamiehenoikeuksiin nojaavaa toimintaa, on arvioitava sen mahdollisesti aiheuttaman haitan näkökulmasta. Laajamittaiseen organisoituun toimintaan liittyvät tyypillisesti suuret ihmismäärät sekä alueen toistuva ja tehokas käyttö.

La Mela 2012, "Property rights in conflict: wild berry-picking and the Nordic tradition of allemansrätt" sekä mielipidekirjoitus Helsingin Sanomissa 25.7.2012.

Matti La Mela (2012, 2014) tarkastelee jokamiehenoikeuksien historiallista kaarta ja erityisesti taloudellisten tekijöiden vaikutusta niiden muotoutumisessa nykyisenkaltaisiksi käytännöiksi. Hänen mukaansa tarvitaan jokamiehenoikeuden jatkuvaa uudelleenmäärittelyä, jossa etenkin maanomistajan rooli on muuttuva.

Jo 1800-luvun Suomessa keskusteltiin metsien puiden, jäkälien ja marjojen omistusoikeudellisesta asemasta (La Mela 2014). Itsestään kypsyvien marjojen käyttö vaihteli alueittain ja nivoutui osaksi paikallisten välisiä suhteita esim. torpan vuokramaksuna (La Mela 2012). Vuoden 1888 valtiopäivillä keskusteltiin rikoslain säätämisen yhteydessä luonnonmarjojen poiminnan asettamista luvanvaraiseksi.

La Melan (2012) mukaan on hankalaa määritellä sitä, mitkä ovat perinteisiä käytäntöjä. Kaupallinen marjanpoiminta toisen maalla hänen mukaansa on vanhempi ja ikimuistoisempi perinne kuin itse jokamiehenoikeus. Jälkimmäinen on nykyisissä raameissaan 1900-luvulla mm. kaupungistumisen myötä syntynyt periaate, kun taas karjalaiset välittäjät kuljettivat marjoja rautateitä pitkin Venäjän markkinoille jo 1870-luvulla.

Vapaa marjanpoiminta oli yhteensopiva kaupallisen liiketoiminnan kanssa 1900-luvun alussa ja sitä se voi olla tietyin ehdoin myös tänä päivänä. Järjestetty luonnonmarjojen

poiminta synnyttää ristiriitoja, mutta jokamiehenoikeuksien rajoittamisen sijaan La Melan (2012) mukaan tulisi huomio kiinnittää marjoja ja poimijoita välittävien yritysten velvollisuuksiin ja toimintatapoihin sekä epäkohtiin poimijoiden asemaa koskien. Marjoja eivät poimi yritykset, vaan ”jokamiehet” iästä, kansallisuudesta ja sukupuolesta riippumatta. La Melan (2012) mielestä on vaikea erottaa, millä hetkellä ja mistä mättäystä marjat poimitaan omaan käyttöön tai myytäväksi marjayrityksille.

Jokamiehenoikeus La Melan (2012) mukaan kaiken kaikkiaan on tärkeä ja arvostettu periaate. Siinä ei ole kysymys maanomistajan ja maata omistamattoman välisestä sopimuksesta, vaan periaate ylittää näiden välisen konfliktin. ”Jokamiehen” liikkuminen luonnossa on mahdollista kaikille. Se La Melan (2012) mukaan ei ole luonteeltaan spesifiä tai intensiivistä vaan tavanomaista. Jos marjanpoimintaa rajoitetaan, luovutaan tästä yleisestä periaatteesta. Kaupallista marjanpoimintaa ei voi erottaa vapaan liikkumisen periaatteesta selkeästi.

Kansalaisten ja maanomistajien näkemyksiä jokamiehenoikeuksista

Vuolle ja Oittinen 1994, ”Jokamiehenoikeus, Perinteistä nykypäivään; Tutkimus jokamiehenoikeuden kulttuurisesta, oikeudellisesta ja luontoliikunnallisesta merkityksestä”

Pauli Vuolle ja Anu Oittinen (1994) Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaalitieteiden laitokselta tutkivat vuonna 1992 jokamiehenoikeuksia kyselyn avulla, joka osoitettiin kahdelle erilaiselle ryhmälle, Suomen ladun jäsenseurojen puheenjohtajille ja sihteereille sekä maanviljelijöille. Nämä ryhmät, luonnon käyttäjät ja maanomistajat, voidaan nähdä omina intressiryhminään, joiden välisessä vuorovaikutuksessa jokamiehenoikeutta tulkitaan.

Ennen kuin Vuolle ja Oittinen selostavat tuloksia suomalaisten näkemyksiä jokamiehenoikeuden käytännön toimivuudesta ja käsityksiä sen tulevaisuudesta, he tarkastelevat raportissaan jokamiehenoikeuden historiallis-kulttuurista ja lainsäädännöllistä perustaa. Tämän lisäksi he käyvät läpi luonnon yleiskäyttöä pohjoismaissa ja EU:n jäsenmaissa.

Luonnon yleiskäytölle heidän mukaansa voidaan luetella joitakin tunnuspiirteitä, jotka veivät rajaa sille, mikä on sallittua ja kiellettyä. Yleiskäyttö heidän mielestään on myös väistytvä eli toissijainen oikeus. Mikäli maanomistaja haluaa ottaa alueensa tehokkaampaan käyttöön esim. viljelykseen, on yleiskäyttäjän oikeuksien väistyttävä.

Yksi jokamiehenoikeuden tunnuspiirteistä heidän mukaansa (s. 12) on se, että sitä ei ole koskaan sisällytetty Suomen lainsäädäntöön. Heidän määritelmässään, jokamiehenoikeudella tarkoitetaan luonnossa liikkumisen oikeuksien ja rajoitusten muodostamaa kokonaisuutta, joka perustuu osin kirjoittamattomaan maantapaan ja osin lainsäädäntöön. Se voidaan määritellä jokaisen kansalaisen oikeudeksi käyttää luontoa alueen omistus- ja hallinto-oikeudesta riippumatta (Vuolle ja Oittinen 1994, s. 12).

Juuri silloin kun toisen esineen käyttö ilman ”erityistä oikeutta” on katsottu kaikille sallituksi, on käytetty sanaa jokamiehenoikeus. Tällainen luonnon yleiskäyttö on perustunut kolmeen pääperiaatteeseen: työ, läheisyys ja hallinta (Vuolle ja Oittinen 1994, s. 12).

Käyttö- ja omistusoikeus (luonnontuotteisiin) saavutettiin omalla työllä. Kaskeaminen oli aikaisemmin tärkeä elinkeino ja samalla yksi yleiskäytön muoto. Yleiskäytön tunnusmerkeiksi Vuolle ja Oittinen (s. 14) katsovat maksuttomuuden, hienovaraisuuden, vähäisyyden ja tilapäisyyden.

Vuolteen ja Oittisen (s. 13) mukaan metsät jaettiin talojen kesken 1700-luvulla alkaneessa isojaossa. Isojako ei vaikuttanut luonnon yleiskäyttöoikeuteen, sillä metsästä sai edelleen poimia marjoja, sieniä ja muita luonnon antimia. Myöhemmin torpparikaudella näyttää kuitenkin esiintyneen pyrkimyksiä rajoittaa näitä oikeuksia. Vielä 1900-luvun alussa metsä oli vapaassa käytössä työkalujen ja kaikenlaisten käyttöesineiden hankkimisessa. Asumattomilla seuduilla metsästyoikeus kuului kaikille, mutta asuttujen seutujen läheisyydessä oli yksityisoikeusiakin. Luonnon taloudellisen arvon lisääntyminen on aina lisännyt maanomistajan yksinoikeuksia.

Jokamiehenoikeus otettiin esille 1992 valmistuneessa perusoikeuskomitean mietinnössä (1992:3), jonka 14. pykälässä oikeus ympäristöön katsotaan yhdeksi perusoikeusistamme (Vuolle ja Oittinen 1994, s. 16). Pykälän kolmanneksi momentiksi on otettu säännös jokaisen ”perinteisestä” oikeudesta liikkua luonnossa. Tällä tarkoitetaan juuri jokamiehenoikeuden instituutiota. Luonnon yleiskäytön lopullinen rajaaminen kuitenkin on aina osoittautunut vaikeaksi.

Liikkumisoikeutta toisen maalla voidaan pitää merkittävimpänä jokamiehenoikeutena, sillä se mahdollistaa muiden jokamiehenoikeuksien käytön, mm. marjojen ja sienien poimimisen. Kansalaiset kokevat Vuolteen ja Oittisen mukaan edelleen jokamiehenoikeuden tärkeäksi kansalliseksi ”perusoikeudeksi”, suomalaisen elämäntavan kulmakiveksi, joka myös käytännössä toimii hyvin.

Jokamiehenoikeus luonnon yleiskäyttöoikeutena tarjoaa Vuolteen ja Oittisen mukaan pohjoismaissa ainutlaatuiset mahdollisuudet hyväksikäyttää luontoympäristöä niin vapaa-ajantoiminnoissa kuin monien luonnontuotteiden keräilyssä. Koska jokamiehenoikeus on sisäistetty kulttuurimme kautta periytyville käsityksille oikeudesta hyödyntää luontoa, mutta myös tuntee siitä vastuuta, tämän oikeuden eettinen ja moraalinen perusta sekä viime kädessä sen ilmenemismuodot nojaavat voimakkaasti kansallisiin arvoihin.

Vuolle ja Oittinen erityisesti keskittyivät tutkimuksessaan Suomen EU-jäsenyyden mukana tuleviin jokamieshaasteisiin. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kansalaiset kokevat edelleen jokamiehenoikeuden tärkeäksi kansalliseksi ”perusoikeudeksi”, suomalaisen elämäntavan kulmakiveksi, joka myös käytännössä toimii hyvin. Heidän mukaansa, vaikka jokamiehenoikeudella ei sellaisenaan voi selittää tilannetta, tutkimushavainnot osoittavat, että kansainvälisesti vertaillen suomalaiset harrastavat ulkona ja luonnossa tapahtuvaa liikuntaa varsin runsaasti.

Tutkimusaineisto kerättiin kolmelle eri ryhmälle sunnatuilla eri tavoin rakennetuilla postikyselyillä, joissa oli sekä valmiiksi luokiteltuja, että avoimia kysymyksiä. Ensimmäisen kyselyn kohteena keväällä 1992 olivat retkeilijät, joita edusti 110 kyselyyn vastannutta Suomen Ladun neuvottelupäiville osallistunutta jäsenseurojen puheenjohtajaa. Toisen kyselyn kohteena olivat maanviljelijät, joita edusti 151 samankaltaiseen kyselyyn vastannutta,

eri puolilla maata asuvaa MTK:n asiamiestä (kaikkiaan 456). Lisäksi haluttiin saada tietoa myös keskivertoväestöstä. Tässä mielessä toteutettiin 1992 kolmas kysely, joka suunnattiin 1000:lle satunnaisotannalla väestörekisteristä valitulle koko maata edustavalle aikuisväestölle. Vastauksia saatiin 549.

Vuolteen ja Oittisen tutkimuksen tulosten mukaan perinteinen ulkoilu ja muu luonnossa tapahtuva liikkuminen joutuvat harvoin ristiriitaan maanomistajan intressien kanssa. Näiden rinnalle on kuitenkin ilmestynyt uudenlaisia, ympäristöä aikaisemmasta poikkeavalla tavalla kuormittavia vapaa-ajan viettotapoja.

Paineita jokamiehen oikeuden rajoittamiseen on synnyttänyt erityisesti motorisoitu luonnossa liikkuminen – joka ei tosin kuulu jokamiehen oikeuksiin. Ratsastus, vapaa leiriytyminen, motorisoitu ulkoilu ja kaupallisesti ohjattu luontomatkailu koetaan edelleen suurimmiksi ongelmiksi. Uuden tulemisen kokenut ratsastus sekä nopeasti suosiota saavuttanut maastopyöräily koetaan maanomistajien taholta liikuntamuodoiksi, joiden kohdalla jokamiehen oikeuden sisältöjä tulisi tarkistaa. Mikäli luontoympäristöön kohdistuvat uhkat joko kansalaisten oman käyttäytymisen tai rajojen ulkopuolelta tulevien tekijöiden johdosta kasvavat riittävän suuriksi, jokamiehen oikeuden rajoittaminen katsotaan helposti väistämättömäksi.

Suurimmat ongelmat raportin mukaan syntyvät siitä, että hyödynnetään jokamiehen oikeuden sisältämät oikeudet, mutta unohtetaan siihen kiinteästi kuuluvat velvollisuudet luontoa kohtaan. Maanviljelijäväestö koki tämän kunnioituksen vähenemisen voimakkaimmin luonnollisesti siksi, että väärinkäytökset usein kohdistuvat heidän omistamiinsa maa-alueisiin.

Useimmin esiin tulleina ongelmina (s. 28-33) mainittiin ympäristön roskaaminen ja vahingoittaminen, kotirauhan häirintä, moottoriajoneuvojen, etenkin moottorikelkkojen, lisääntynyt käyttö luonnossa, luvaton liikkuminen yksityisteillä sekä niillä tapahtuva väärä pysäköiminen. Muita, ongelmallisiksi katsottuja käytäntöjä ovat:

- Veneen säilytys toisen rannassa
- Yksityisteiden käyttö
- Metsäautoteille pysäköiminen
- Istutettujen kalojen pyytäminen
- Marjastus asutuksen läheisyydessä
- Musiikin soittaminen kovaa järvien rannoilla
- Veneily, ankkuripaikat, maihin nouseminen
- Maanomistajan ja ratsastajan tulkinnat jokamiehen oikeuden rajoista
- Erilaiset ”selviytymisleikit” – värikuula- ja airsoftsodat

Vuolle ja Oittinen (1994, s. 33-34) toteavat, että ”eniten jokamiehen oikeuden rajoittamisen kannattajia tavataan ”asiantuntijaryhmissä”, maanviljelijöissä ja retkeilijöissä ja vähiten ”tavallisten kansalaisten” keskuudessa. Yleisin perustelu kysyttäessä jokamiehen oikeuden tämänhetkistä muutostarvetta kuitenkin oli, että välitöntä muutostarvetta ei ole,

kunhan jokamiehenoikeuteen liittyvää tiedottamista lisätään. Tiedon puute koettiin suurimmaksi ongelmaksi, sillä sen katsottiin lisäävän piittaamattomuutta ympäristöstä.”

Miettinen 1997, ”Maanomistajien näkemykset jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja muutostarpeista”

Mari-Kaisa Miettisen (1997) Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaalitieteiden laitoksella tehdyn liikuntasosiologian pro gradu -tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää suomalaisten maanomistajien näkemyksiä jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja sen muutostarpeista. Tutkimusjoukkona olivat MTK:n ympäristöasiamiehet, jotka edustivat maamme eri osien maanomistajia. Tutkimusaineisto kerättiin MTK:n koulutustilaisuuksissa keväällä 1996.

Miettisen tutkimustulosten mukaan maanomistajat kokevat jokamiehenoikeuksien toimivan suhteellisen hyvin, vaikka ongelmiakin on esiintynyt. Useimmiten ongelmat liittyvät luonnon vahingoittamiseen ja roskaamiseen. Suurin osa maanomistajista oli sitä mieltä, että jokamiehenoikeus voidaan säilyttää nykylaajuudessaan. Joitakin oikeuksia haluttiin kuitenkin rajoittaa tai muuttaa tapahtuvaksi ainoastaan alueen omistajan luvalla. Maanomistajat lisäksi haluaisivat periä maksuja joistakin luonnossa tapahtuvista toiminnoista. Tällaisia toimintoja ovat ryhmän leirytyminen teltoissa, leirytyminen matkailuvaunuissa, ryhmän kulkeminen maastossa ja liikuntatapahtuman järjestäminen. Sen sijaan marjastuksen ja sienestyksen sekä jalan ja hiihtäen maastossa kulkemisen maksullisuus ei saanut kannatusta (Miettinen 1997, s. 59). Kieltotaulujen laittamisoikeus olisi haluttu säilyttää, jotta esimerkiksi elinkeinon harjoittaminen ei häiriintyisi. Maanomistajat kokivat jokamiehenoikeuden lainsäädännöllisen perustan kehittämisen tarpeelliseksi, jotta oikeuden tulokinnanvaraisuutta voitaisiin vähentää. Turistien uhkaa maamme luonnolle pidettiin pienempänä kuin ennen maamme EU-jäsenyyttä.

Lehtonen, Heikkinen ja Hirvonen 2007, ”Jokamiehenoikeuksien tulkintoja ja haasteita luontoliikunnan ja -matkailun kannalta”

Teknillisen korkeakoulun Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksessa toteutettiin vuonna 2006 Samuli Lehtosen, Timo Heikkisen ja Jukka Hirvosen toimesta tutkimus ”Jokamiehenoikeuksien tulkintoja ja haasteita luontoliikunnan ja yrittäjyyden kannalta” maa- ja metsätalousministeriön maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän rahoituksella.

Tällä Lehtosen ja kumppaneiden (2007) tutkimuksella pyrittiin selvittämään maanomistajien ja jokamiehenoikeuksien käyttäjien mielipiteitä jokamiehenoikeuksista. Tutkimuksessa tehtiin ensin kirjallisuus- ja internetkatsaukset. Jälkimmäisessä tarkasteltiin internetissä käytyä keskustelua aiheen tiimoilta. Sitten haluttiin selvittää etujärjestöjen tulkintoja jokamiehenoikeuksista haastatteleamalla keskeisiä Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK:n ja Suomen luonnonsuojeluliiton (SLL) johtohenkilöitä.

Tämän lisäksi saatiin internet-kyselyn avulla mielipiteitä ja kokemuksia jokamiehenoikeuksien käytöstä yli 700 vastaajalta (Lehtonen ym. 2007, s. 33). Viestejä lähetettiin kaikkiaan yli 1700 henkilölle. Kyselyn tavoitteena oli saada mielipiteitä yhtäältä metsänomistajilta ja toisaalta joitakin jokamiehenoikeuksia käyttäviltä tahoilta: luonto- ja elämysmatkailuyrittäjiltä sekä ulkoilu- ja liikuntayhdistyksiltä (mm. Suomen Latu, Suomen Suunnistusliitto,

Suomen Ratsastajainliitto ja Suomen Kiipeilyliitto). Metsänomistajia edustivat kyselyssä paikallisten metsänhoitoyhdistysten luottamushenkilöt.

Luontoliikunnan ja -matkailun suosion kasvu on raportin mukaan aiheuttanut tilanteita, joissa osapuolina ovat olleet mm. yksityiset ja valtiolliset maanomistajat, ohjelmapalveluyritykset, erilaiset tapahtumat, yksittäiset liikunta- ja vapaa-ajanmuodot sekä yksittäiset ihmiset.

Metsänomistajista selvä enemmistö (yli 80 %) katsoi, että ”toisen mailla liikuttaessa aiheutettuihin haittoihin pitäisi suhtautua nykyistä tiukemmin”. Tutkimuksen mukaan MTK:n edustajat pitivät kuitenkin jokamiehenoikeuksia merkittävänä suomalaisen yhteiskunnan perintönä, vaikka havaitsivat myös ongelmakohtia ja tarkennustarpeita.

MTK:n edustajat kokivat matkailuyrittämisen rajautuvan pääsääntöisesti jokamiehenoikeuksien ulkopuolelle. He korostivat jokamiehen velvollisuuksia ja maanomistajan velvollisuuksia ja maanomistajan ensisijaista oikeutta maahansa. Maanomistajalla heidän mukaansa pitäisi olla esimerkiksi oikeus omaan maan erityiseen käyttöön ja jokamiehellä tämä oikeus voisi olla vain poikkeustapauksissa ja maanomistajan luvalla (s. 31). Raportin mukaan maanomistajatahojen mielestä sekä yrittäjiä ja muita toimijoita tulisi kannustaa lupien kysymiseen toiminnalleen, mikäli kyseessä ei ole satunnainen yksittäisten henkilöiden haittaa tuottamaton toiminta. Hyvänä esimerkkinä mainittiin Suomen kiipeilyliiton toiminta lupamenettelyissä. Sopimusmenettelyä useiden toimijoiden kesken oli yritetty ratsastukseen ja yksityisteiden käyttöön liittyvistä syistä.

Tutkimuksen mukaan nykyisten jokamiehenoikeuksien katsotaan yleisesti ottaen sopivan Suomeen. Kaikkien vastaajaryhmien suuri enemmistö yhtyi väittämään ”nykyiset jokamiehenoikeudet sopivat hyvin Suomen oloihin” (s. 35). Hyvin harva vastusti tätä väittämää: metsänomistajien ryhmästä 8 %, muista ryhmistä vielä harvempi. Sen sijaan väittämä ”jokamiehenoikeudet tulisi määritellä nykyistä tarkemmin esim. lainsäädännöllä” jakoi mielipiteet. Metsänomistajista noin joka toinen kannatti ja vajaat 30 % vastusti.

Metsänomistajistakin noin runsaat 70 % yhtyi väittämään ”jokamiehenoikeudet ovat minulle erittäin tärkeitä”, mutta he valitsivat yleensä vaihtoehdon ”jokseenkin samaa mieltä”. Vastaajat eivät pitäneet jokamiehenoikeuksia pahana uhkana luonnolle (s. 37).

Yksi kyselyn tavoite oli kartoittaa vastaajaryhmien yleistä mielipidettä siitä, mitä jokamiehenoikeuden nojalla saa toisen omistamalla maalla tehdä ja mitä puolestaan ei saa tehdä lupaa kysymättä (s. 41). Enimmäkseen vallitsi yhtenäinen näkemys siitä, mitä jokamiehenoikeuksiin kuuluu ja mitä ei. Selvimmin kuuluivat kaikkien vastaajaryhmien mielestä marjastus ja sienestys, hiihtäminen, kauttakulku jalan, uinti ja onkiminen sekä myös kukkien poimiminen, pyöräily yksityisteillä ja suunnistus. Yhtä selvää vastaajien mielestä oli, että jokamiehenoikeuksien piiriin ei kuulu moottoripyöräily, moottorikelkkailu eikä pääsääntöisesti nuotion teko. Myöskään seikkailulajien harjoittaminen eivät vastaajien mielestä kuuluneet jokamiehenoikeuksiin. Nämä lajit ovatkin yleensä ryhmässä harjoitettavia, isompien ryhmien toimintaa ja yritystoiminnan ei katsottu kuuluvan samalla lailla itsensä selvästi jokamiehenoikeuksien piiriin kuin yhden tai muutaman ihmisen toiminnan.

Välimaaston jäi toimintoja, joista mielipiteet hajautuvat enemmän. Maastopyöräilyn poluilla ja metsissä, kalliokiipeilyn ja telttailun suurin osa hyväksyi ainakin satunnaisesti. Metsänomistajien vastauksissa oli lieviä alueellisia eroja. Etelä-Suomen vastaajat kannattivat usean toiminnan kohdalla hieman tiukempaa tulkintaa kuin muun Suomen.

Väittämä ”maanomistajan pitäisi halutessaan voida varata esim. kieltokyltein jonkin rajatun alueen marjasato itselleen” jakoi mielipiteitä sekä ryhmien välillä, että niiden sisällä (s. 46). Metsänomistajista 43 % yhtyi tähän väittämään. Marjasadon varaamista omaan käyttöön ymmärrettiin jonkin verran yleisemmin kuin sen varaamista kolmannen osapuolen käyttöön. Väittämän ”marjastaminen jokamiehen oikeudella tulee olla sallittua myös silloin, kun poimijat ovat yrittäjän palkkaamia” hyväksyi yrittäjistä hieman yli puolet ja metsänomistajista joka neljäs.

Avovastauksissa kysyttiin vastaajien kohtaamia jokamiehen oikeuteen liittyviä ongelmia sekä niiden ratkaisukeinoja. Ihmisillä huomattiin olevan useita rooleja. Maanomistaja voi itse olla matkailuyrittäjä, suunnistaja tai marjastaja. Ongelmatapausten listasta muodostui suhteellisen pitkä.

Viljanen ja Rautiainen 2007, ”Jokamiehen oikeuden toimivuus”

Suomen Latu teki ympäristöministeriön toimeksiannosta syksyllä 2006 jokamiehen oikeuksia koskevan kyselyn, jonka toteuttivat Pekka Viljanen ja Anne Rautiainen (2007). Kysely tehtiin internet-kyselynä.

Kyselyllä kerättiin aineisto (yli 200 vastausta) jokamiehen oikeuksien käyttöön liittyvien ongelmien kartoittamiseksi sekä tiedusteltiin vastaajien ehdotuksia jokamiehen oikeuksien käytön selkeyttämiseksi. Lisäksi kerättiin ehdotuksia jokamiehen oikeuksia koskevan tiedotus- ja valistustoiminnan kehittämiseksi. Kysely tehtiin yhteistyössä ulkoilufoorumin kanssa. Maanomistajia edustivat kyselyssä yksityiset maanomistajat, MTK:n aluejärjestöjen edustajat sekä Metsänomistajien liiton ja Metsänhoitoyhdistysten edustajat. Kyseessä ei ole satunnaisotantaan perustuva tutkimus.

Viljanen ja Rautiainen toteavat raportin tiivistelmässä, että vastaajien käsityksen mukaan jokamiehen oikeudet toimivat Suomessa varsin hyvin. Vastaajista 39 % oli sitä mieltä, että ne toimivat erittäin hyvin ja 58 % katsoi niiden toimivan melko hyvin. Vain 1 % kyselyyn vastanneista piti jokamiehen oikeuksien toimivuutta huonona. Olennaista eroa eri vastaajaryhmien välillä ei ollut havaittavissa.

Tutkimuksessa jokamiehen oikeuksien käyttöön liittyviä tärkeimpiä ongelmia pyrittiin selittämään avoimella kysymyksellä. Vastausten perusteella perinteisten jokamiehen oikeuksien käytöstä ei ole koettu aiheutuneen merkittävästi haittaa tai ongelmia. Raportin mukaan ongelmia näyttää syntyneen lähinnä silloin, kun jokamiehen oikeuden rajat on ylitetty joko tietämättömyydestä tai välinpitämättömyydestä johtuen. Keskeisimmiksi ongelmiksi nousivat kaikissa vastaajaryhmissä roskaaminen, luvaton tai villi maastoliikenne, erityisesti moottorikelkkailu, yksityisteiden käyttö ja koirien irrallaan pitäminen. Maanomistajat ja viranomaiset mainitsivat usein tärkeimmäksi ongelmaksi myös luvattoman tulenteon ja pitkäaikaisen leirytyksen sekä kulkemisen liian lähellä asumuksia. Ulkoilijat

mainitsivat tärkeimpinä ongelmina mm. laittomat kieltotaulut ja esteet, pysäköintiongelmat ja metsätalouden aiheuttamat haitat ulkoilureiteille ja reiteillä liikkumiselle.

Kyselyyn osallistuneet maanomistajat ilmoittivat kokeneensa useimmin haittaa tai ongelmia luvattomasta maastoliikenteestä, yksityisteiden luvattomasta käytöstä, luvattomasta tulenteosta, maanomistajan mielestä sopimattomasta yritystoiminnasta, ratsastuksesta, koirien irrallaan pidosta sekä koiravaljakolla ajosta. Maanomistajat ilmoittivat harvemmin kokeneensa haittaa telttailusta, melonnasta ja pyöräilystä maastossa.

Raportissa todetaan, että kaikissa vastaajaryhmissä oli vastauksia, joissa tuotiin esille jokamiehenoikeuksien tärkeys ja kuuluminen suomalaiseen elämänmuotoon (s. 30). Samoin jokamiehenoikeuksien säilyttämistä nykyisellään korostettiin monissa vastauksissa. Näiden oikeuksien tulkintaa perättiin kuitenkin usein selkeytettäväksi. Kaikkien vastaajaryhmien vastauksissa korostettiin eniten jokamiehenoikeuksien sisältöä koskevan säännöllisen tiedottamisen tärkeyttä. Selkeitä ehdotuksia jokamiehenoikeuksien säätämisestä lailla oli vähän. Jokamiehenoikeuksista vastausten perusteella ei tulisi säätää lailla, mutta sen sijaan pitäisi selkeyttää niiden tulkintaa.

Verrattuna vuonna 1992 suoritettuun vastaavaan kyselyyn (Vuolle ja Oittinen 1994), jokamiehenoikeuksien toimivuuteen tunnuttiin olevan nyt tyytyväisempiä kuin 1990-luvun alkupuolella, kun Suomi ei vielä ollut EU:n jäsen. EU-kansalaisten pelättiin väärinkäyttävän jokamiehenoikeuksia, mutta nämä uhkakuvat eivät toteutuneet.

Lähdesmäki ja Matilainen 2014, "Born to be a forest owner? An empirical study of the aspects of psychological ownership in the context of inherited forests in Finland"

Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa Seinäjoella työskentelevien Merja Lähdesmäen ja Anne Matilaisen (2014) tutkimuksessa tehtiin 15 kpl syvähaastatteluja metsänomistajille. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2008 ja keväällä 2009. Tavoitteena oli selvittää metsänomistajien asenteita metsänomistusta kohtaan ja näiden asenteiden vaikutusta metsänhoitotapoihin.

Metsänomistuksessa on tapahtunut laaja sosiaalinen rakenteellinen muutos monimuotoisempaan suuntaan. Metsänomistajien tunteissa omistamista kohtaan kontrollin ajatus oli tärkeä. Metsänomistajat katsoivat, että heidän kontrolliaan rajoitetaan monin tavoin. Myös yhteisölliset sosiaaliset normit rajoittavat metsänomistamista. Silti metsänomistajat hyväksyivät nykyisen rajoittavan lainsäädännön ja kontrollin, ainakin osittain, koska ovat siihen mukautuneet.

Metsänomistajat olivat halukkaita tarjoamaan pääsyä metsiinsä muille ihmisille eivätkä he vastustaneet jokamiehenoikeuksiin kuuluvaa vapaata pääsyä metsiin. He jopa sanoivat itse käyttävänsä näitä oikeuksia yhtä hyvin itse ja katsoivat, että nykyinen jokamiehen oikeuksien sisältö ei tarjonnut liian paljon vapauksia muille metsän käyttäjille edellyttäen, että vahinkoa ei aiheuteta edes tarkoittamattomasti. Metsänomistajat halusivat kuitenkin myös asettaa rajoja koskien jokamiehenoikeuksien harmaita alueita.

Matilainen ja Lähdesmäki 2014, Nature-based tourism in private forests: Stakeholder management balancing the interests of entrepreneurs and forest owners?

Anne Matilaisen ja Merja Lähdesmäen tutkimuksessa (Matilainen & Lähdesmäki 2014) vuosina 2008 ja 2009 haastateltiin matkailuyrittäjiä (10 kpl). Luontomatkailuyrityksistä 80 % käyttää maita – usein metsäalueita - joita he eivät omista. 60 % metsistä on yksityisesti omistettua, 60 % metsälöistä on alle 20 ha kokoisia. Tämä edellyttää yhteistyötä maanomistajien välillä, jolloin on oltava hyvät – vaikkakin epämuodolliset -suhteet matkailuyritysten ja maanomistajien välillä. Proaktiiviset matkailuyrittäjät kuitenkin pitävät metsänomistajia liikekumppaneina.

Matkailuyrittäjillä oli omistusoikeuksiin liittyviä ongelmia. Jokamiehen oikeudet mahdollistavat virkistyskäytön ja jonkinasteisen liiketoiminnan yksityismetsissä, mutta intensiiviseen luontomatkailun tarvitaan maanomistajan lupa. Luvasta maksaminen ei ole yleistä.

Matilainen ja Lähdesmäki 2014, "Passiiviset metsänomistajat Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla"

Anne Matilaisen ja Merja Lähdesmäen (2014) haastattelututkimuksen perusjoukkona oli 941 passiiviseksi luokiteltavaa metsänomistajaa Etelä- ja Keski-Pohjanmaalta. Näistä lyhyen haastattelun kautta kommentteja saatiin 273 henkilöltä eli 29 prosentilta alueen passiivisiksi luokitelluista metsänomistajista.

Tutkimuksen tavoitteina oli selvittää, ovatko tilastoissa passiivisiksi luokitellut Etelä- ja Keski-Pohjanmaan metsänomistajat todella passiivisia metsiensä hoidon ja käytön suhteen sekä selvittää, minkälaista eriaasteista passiivisuutta esiintyy ja pyrkiä määrittelemään passiivisuuden syitä. Metsänomistajien näkemyksiä metsänomistajuuden merkityksestä tarkasteltiin myös laajemmin.

Passiivisilta metsänomistajilta kartoitettiin myös näkemyksiä kaupalliseen marjanpaimintaan. Metsänomistajilla yli puolet suhtautui marjanpaimintaan periaatteessa positiivisesti. Osa näistä vastaajista asetti kuitenkin tiettyjä ehtoja positiiviselle suhtautumiselle. Tärkeimpänä syynä tähän oli pelko siitä, että suuri poimijajoukko aiheuttaa vahinkoja. Toisena artikkelin mukaan mainittiin poimijoiden mahdollinen tulo liian lähelle asutusta ja kylien perinteisiä marjamaita ja kolmantena tuotin esiin näkemys, että kunhan kaupalliset poimijat jättävät jotakin myös maanomistajalle ja kyläläisille, periaatteessa ei ole mitään kaupallista poimintaa vastaan.

Haaste kaupalliselle poimintaa organisoiville yrityksille on tunnistaa nämä kylän perinteiset marjamaat, mikä on usein kyläläisten sisäistä perinnetietoa. Haastatelluista metsänomistajista vain 13 % oli kuitenkaan itsellä kokemusta siitä, että heidän metsissään olisi käynyt kaupallisia marjanpoimijoita.

Marjanpaimintaan kielteisesti suhtautuvat korostivat käsitystä siitä, että kaupallinen poiminta nykyisessä laajuudessa ei kuulu enää jokamiehen oikeuksien henkeen, vaan maanomistajat näkivät, että vähintään luvan kysyminen olisi kohteliasta. Jonkinlaista korvausta kaupallisesta poiminnasta peräänkuulutti 22 % metsänomistajista.

Tuulentie ym. 2015, "Säilyykö vapaa pääsy metsiin? Jokamiehenoikeuksien hyväksyntä ja ongelmat"

Seija Tuulentien ja kumppaneiden (2015) artikkelissa luodaan ensin katsaus eräisiin jokamiehenoikeuksista pohjoismaissa, Ruotsissa ja Suomessa 1994 - 2012 tehtyihin selvityksiin (20 artikkelia maata kohden) ja tarkastellaan sen jälkeen Seija Tuulentien ja Outi Rantalalan (2013) analyysia Suomen ja Ruotsin mediajulkisuudessa ja nettiblogeissa vuosina 2007 - 2011 käydystä keskustelusta.

Tuulentien ja kumppaneiden mukaan keskustelu jokamiehenoikeuksien käytöstä ja tulevaisuudessa niin Suomessa kuin muissakin pohjoismaissa on vilkastunut. Uusia maa-alueita otetaan erityiseen, jokamiehenoikeudet poissulkevaan käyttöön. Toisaalta aineettomien luontoarvojen kaupallinen hyödyntäminen lisääntyy. Luontomatkailu, luonnon virkistyskäyttöön liittyvät palvelut ja ulkomaalaisten marjanpoiminta ovat esimerkkejä sellaisista kaupallisista maankäyttömuodoista, jotka ovat houkuttelleet kyseenalaistamaan pohjoismaista jokamiehenoikeuksien perinnettä.

Artikkelin mukaan aiheen käsittely on ollut Ruotsissa ja Suomessa samantapaista sinä mielessä, että selvityksissä ja kyselytutkimuksissa jokamiehenoikeudet ovat saaneet laajan hyväksynnän. Mediakeskustelussa ja nettikirjoituksissakin korostetaan oikeuksien ainutlaatuisuutta ja tärkeyttä, mutta argumentointi on näissä kirjoituksissa usein voimakasta ja kriittistä. Ulkomaalaisten marjanpoimijoiden asema ja motorisoidut aktiviteetit herättävät tunteita.

Kirjoittajien mukaan jokamiehenoikeudet koetaan myös vahvasti kulttuurisena ja sosiaalisena oikeutena, ei niinkään laillisuuskysymyksenä. Kansalliset kyselyt ovat osoittaneet jokamiehenoikeuksien olevan laajasti kannatettuja ja hyväksytyjä. Kuitenkin jo se, että oikeuksien sisältöä ja asemaa selvitetään tasaisin väliajoin osoittaa, että asia ei ole täysin ongelmaton.

Tuulentien ja Rantalalan (2013) analysoimissa Suomen ja Ruotsin nettikirjoituksissa erottui kolme hallitsevaa teemaa: (1) omistusoikeus, joka jakaantuu puheeseen yksityisestä ja kansallisesta omaisuudesta, (2) kaupallistuminen ja (3) elämäntyyli. Lisäksi jonkin verran keskustelua käytiin ekologian näkökulmasta. Suomessa kansalaisuuteen liittyvät oikeudet ovat useimmin kietoutuneet marjanpoimintakysymyksiin kuin matkailuun.

Väkeväinen 2015, "Metsänomistajien suhtautuminen jokamiehenoikeuteen perustuvaan marjanpoimintaan."

Tuuli Väkeväisen (2015) Itä-Suomen yliopistossa tekemä metsätieteen pro gradu -tutkielma on osa laajempaa tutkimuskokonaisuutta, jossa tutkittiin Pohjois-Karjalan ja Kainuun metsänomistajien suhtautumista jokamiehenoikeudella tapahtuvaan kaupalliseen marjan- ja sienepoimintaan. (ks. Tahvanainen ym. 2016). Tutkimusta varten laadittiin syksyn 2014 aikana kyselylomake saatekirjeineen. Taustakysymysten ja vastaajien edustaman kotitalouden marjastus- ja sienestyskäytäntöjen selvittämisen lisäksi postikyselylomake sisälsi jokamiehenoikeuksiin ja luonnontuotteiden palvelutuotantomahdollisuuksiin keskittyvät osiot. Pro gradu -tutkielmassa käsitellään marjastuspainoteiden kyselyn saa-

neiden 1000 pohjoiskarjalaisen ja kainuulaisen metsänomistajan otosta, ja heidän vastauksiaan kyselyn kolmeen osioon. Kyselylomaketta palautui hyväksytysti yhteensä 477 kappaletta. Lopullinen otos oli 968 henkilöä ja lopullinen vastausprosentti 49,3.

Väkeväisen mukaan marjanpoiminnan jokamiehenoikeus on saanut viime vuosina osakseen runsaasti huomiota osakseen. Marjojen hyödyntäminen kaupallisiin tarkoituksiin lisääntyy, ulkomaisten poimijoiden merkitys on korostunut marjayritysten toiminnassa ja metsänomistuksen tavoitteet ja ilmapiiri muuttuvat. Muutokset ovat herättäneet suomalaisia pohtimaan, ovatko jokamiehenoikeudet edelleen näiden muutoksien keskellä toimiva käytäntö ja millaisia ongelmia muuttuva toimintaympäristö tuo tullessaan. Vaikka jokamiehenoikeuksien asema kulttuurissamme sinällään on kiistaton ja osittain lakiteksteihin pohjautuva, niiden tapaoikeudellinen luonne aiheuttaa sen, että sallitun rajat ovat häilyviä.

Raportin (s. 12) mukaan: ”Nyky päivänä luontoympäristöjen käyttötarkoitus on muuttunut. Niitä käytetään yhä enenevässä määrin vapaa-ajanvietto- ja liikuntaharrastuspaikana eikä kysymys ole enää niinkään toimeentulon turvaamisesta. Elintason kohoaminen, vapaa-ajan lisääntyminen ja matkanteon helpottuminen ovat saattaneet myös jokamiehenoikeudet uudenaikaiseen asemaan. Lisäksi väestömäärän kasvaessa ja keskittyessä käyttöpaine saattaa keskittyä pienemmille alueille, mm. taajamien läheisyyteen. Näiden maalueiden omistajille saattaa koitua kohtuuttomalta tuntuva haittaa tai häiriötä lisääntyneestä ja keskittyneestä jokamieskäytöstä johtuen.”

Tutkimuksessa selvitettiin yksityismetsänomistajien mielipiteitä (otoskoko 477 vastaajaa) marjanpoiminnan kotitarve- ja kaupallisesta puolesta, erilaisista poimijoista, poiminnan piirteistä sekä uudenaikaisesta marjastukseen liittyvästä palvelusta, marjakartoista. Otos kohdistettiin kahteen aktiiviseen marjastusmaakuntaan, Pohjois-Karjalaan ja Kainuuseen. Samalla pyrittiin hahmottelemaan, kenelle metsänomistaja kokee jokamiehenoikeuksien nyky päivänä kuuluvan ja olisiko niitä hänen mielestään tarvetta jotenkin muuttaa (Väkeväinen ym. 22015, s. 7).

Tutkimuskysymyksiä olivat:

- 1) Kuinka metsänomistajat suhtautuvat jokamiehenoikeuksilla tapahtuvaan marjastukseen ja sienestykseen yksityisellä ja kaupallisella tasolla? Mitkä ovat ongelma-kohtia?
- 2) Olisiko jokamiehenoikeuksia metsänomistajien mielestä syytä rajoittaa? Miksi ja miten?
- 3) Millaisin käytännön toimenpitein marja- ja sieniytykset tai muut palvelutuottajat voisivat tehdä kaupallisesta marjanpoiminnasta hyväksyttävämpää?

Luonnon yleiskäytön ja myös jokamiehenoikeuksien peruseriaatteina nähtiin yleisesti tilapäisyys ja lyhytaikaisuus, haitattomuus sekä mahdollisimman vähäinen häiriö maanomistajalle ja muille luonnossa liikkujille. Täysin vieraat liikuskelijat asutuksen lähistöllä koetaan helpommin tungettelevaksi kuin omaan tuttavapiiriin kuuluvat henkilöt.

Ulkomaalaisilla turisteilla ja maahanmuuttajilla voi myös olla vaikeuksia jokamiehenoikeuksien rajojen ymmärtämisessä ja tulkinnessa, viime aikoina tätä keskustelua on käyty suomalaisyritysten rekrytoimien ulkomaalaisten marjanpoimijoiden osalta. Myös suomalaisissa voidaan nähdä erkaantumista jokamiehenoikeuksien kulttuurikoodista.

Marja- ja sieniyritysten kutsumat marjanpoimijat eivät oleskele Suomessa yritysten työntekijöinä, vaan marjastavat yksityishenkilöinä. Näin ollen he voivat harjoittaa poimintaa yksiselitteisesti jokamiehenoikeudella. Usein yritykset kuitenkin järjestävät poimijoille käyttöön auton, majoitustilat sekä ruokailuvälineet. Viranomaiset ovat toistaiseksi katsoleet nykyisen käytännön olevan Suomen oikeuskäytäntöön soveltuva, joskin toimintamallien toivotaan jatkossa kehittyvän.

Raportin mukaan valtaosa metsänomistajista, noin 61 % koki marjastamisen jokamiehenoikeuden nyky muodossaan joko erittäin tai melko hyvin toimivaksi käytännöksi (s. 34). Lisäksi joka neljännen vastaajan mielestä nykykäytännössä on sekä hyvää että huonoa. Erittäin tai melko huonoksi nykymallin arvioi noin 13 % vastaajista. Riippuvuutta mielipiteen suhteen osoittivat vain neljä muuttujaa: Tilan mailla koetut ongelmat, tilalla vuosittain vierailevien marjastajien määrä, metsänomistajan kokema kilpailu oman tilan marjamaista ja tilan marjamaiden satoisuus. Metsänomistajan oma marjastusaktiivisuus sen sijaan ei vaikuttanut siihen, kokiko vastaaja jokamiehenoikeudet hyväksi vai huonoksi, mutta se vaikutti mielipiteen vahvuuteen.

Metsätilansa mailla ongelmia jokamiehenoikeudella marjastamiseen liittyen oli kohdannut joka viides metsänomistaja (s. 35). Jokamiehenoikeuksia erittäin huonona käytäntönä pitävistä metsänomistajista 75 % oli kohdannut marjastukseen liittyviä ongelmia tilansa mailla. Vastauksissa yleisimmin esille nousivat jonkinasteinen kotirauhan rikkominen ja liian lähelle asutusta tuleminen sekä luonnolle ja metsätalouksille aiheutetut häiriöt kuten roskaaminen tai taimikkotuhot. Muita yleisiä ongelmia olivat mm. tiestöön ja maastoliikenteeseen liittyvät ongelmat, suuri poimintapaine ja siitä aiheutuva kilpailu marjoista sekä metsätilan mailla vierailevien poimijoiden huono asenne. Kaupallinen marjanpoiminta olisi hyväksyttävämpää, jos siitä tiedotettaisiin paremmin. Luvan kysyminen teki kohtaamisesta miellyttävämmän. Poiminnan tarkoitus koettiin enemmän rajoituksia vaativana tekijänä kuin poimijan asuinpaikkakunta tai -maa.

Metsänomistajilta kysyttiin myös näkemyksiä siihen, pitäisikö julkisen vallan puuttua jonkin ryhmän jokamiehenoikeuksiin asuinpaikan tai poiminnan tarkoituksen perusteella. (s. 39). Tulosten mukaan suopeimmin suhtaudutaan läheltä tuleviin kotitarvemarjastajiin. Myös rajoituksia toivottiin enemmän poiminnan tarkoituksen muuttuessa entistä kaupallisemmaksi ja/tai kun poimija käy vieraammaksi paikkakuntalaisiin nähden. Ulkomaalaisten poimijoiden organisoituun kaupalliseen poimintaan rajoituksia toivoi n. 80 % metsänomistajista. Satunnaiseen myyntiin poimimiseen suhtauduttiin melko suopeasti kaikkia poimijaryhmiä koskien, ja kotitarvepoiminnan sallisi rajoituksitta myös ulkomaalaisille yli 60 % metsänomistajista.

Yleisellä tasolla noin 67 % vastaajista oli sitä mieltä, että metsänomistajilla pitäisi halutesaan olla oikeus rajata tilansa maita yhteen tai useampaan seuraavista käyttötarkoituksista; kotitarvekäyttö, oma kaupallinen käyttö ja muiden poimijoiden harjoittama käyttö

(s. 40). Organisoidusti myyntiin poimivien ulkomaalaisten kohdalla 55 % metsänomistajista kieltäisi poiminnan kokonaan tai sallisi sen vain korvausta vastaan (s. 42).

Tahvanainen ym. 2016, "Pohjoiskarjalaisten ja kainuulaisten metsänomistajien mielipide marjastuksesta ja sienestyksestä yksityismetsissä"

Veera Tahvanaisen ja kumppaneiden (2016) tekemässä Luonnonvarakeskuksen ja Itä-Suomen yliopiston tutkimuksessa selvitettiin yksityismetsänomistajien (otoskoko 1977, 953 vastaajaa, vastausprosentti 48) näkemyksiä jokamiehenoikeuksista sekä sosiaalisesti hyväksyttävistä rajoista ja ehtoista yksityismailla tapahtuvalle marjastukselle ja sienestykselle Pohjois-Karjalan ja Kainuun alueella.

Jokamiehenoikeuksien marjastamista tai sienestämistä piti vähintään melko toimivana käytäntönä 64 % ja melko tai erittäin huonona noin 11 % vastaajista (Tahvanainen ym. 2016, s. 101). Jokamiehenoikeuksiin liittyviä ongelmia joko marjastuksen tai sienestyksen osalta oli kokenut 18 % vastaajista ja kilpailua oman metsätilansa marja- tai sienisadosta 29 % vastaajista. Raportin (s. 101) mukaan marjastuksessa koettiin enemmän ongelmia ja kilpailua kuin sienestyksessä. Erityisesti organisoidusta poiminnasta on aiheutunut konflikteja metsänomistajien ja muiden poimijoiden ja luonnossa liikkujien välille.

Kilpailua kokeneet metsänomistajat poimivat keskimääräistä suurempia määriä marjoja ja sieniä, poimivat marjoja ja sieniä yleisemmin myyntiin ja hyödynsivät etupäässä oman metsätilansa satoja (s. 101). Metsänomistajista, jotka olivat kokeneet kilpailua, 40 % oli kohdannut poimintaan liittyviä ongelmia omalla metsätilallaan. Kilpailua kokeneistakin 43 % piti jokamiehenoikeuksia vähintään melko hyvänä käytäntönä.

Kotitarvepoiminnan rajoittamiseen ei nähty tarvetta. Sen sijaan organisoidulle kaupalliselle poiminnalle toivottiin rajoitteita, erityisesti poimijan ollessa ulkomaalainen tai ulkopaikkakuntalainen (s. 104). Marjan- ja sienienpoiminnan hyväksyttävyyttä voitaisiin parantaa levittämällä tietoa hyvistä poimintakäytännöistä ja luomalla vuoropuhelua maanomistajien ja marja- ja sieniyriyten välille.

Ongelmat liittyivät useimmiten kotirauhan häirintään ja metsänomistajan omaisuuden loukkauksiin. Koettuja ongelmia olivat esim. yksityisteiden tai polttopuiden luvaton käyttö sekä taimien talleminen. Myös roskaaminen ja liikenteeseen liittyvät ongelmat nousivat esille.

Kaikkein häiritsevimpinä marjastuksen ja sienestyksen piirteinä koettiin poimijoiden jättämät roskat, talojen läheltä poimiminen, selvästi erottuvat vaikutukset metsäluontoon, poimijoiden autoliikenne ja marja- ja sienipaikkatiedustelijan tekemät merkinnät luontoon.

Metsänomistajat arvioivat seuraavat kaupallisen poiminnan hyväksyttävyyttä parantavat keinot toimivimmiksi: Luvan kysyminen poimintaan (73 %), poimintapaikoista neuvottelu metsänomistajan kanssa (69 %) ja poiminta-ajoista ja -paikoista ilmoittaminen etukäteen maanomistajille.

Metsänomistajat toivoivat julkisen vallan rajoittavan erityisesti organisoitua marjan- ja sienenpoimintaa. Mitä intensiivisempää poiminnan luonne oli, sitä enemmän toivottiin julkisen vallan rajoittavan sitä.

Metsänomistajien mielestä heillä tulisi olla oikeus rajata omalla metsätilallaan olevia marja- tai sienimaita joko omaan kotitarvepoimintaan (58 %), omaan kaupalliseen poimintaan (34 %) tai muiden henkilöiden käyttöön (11%) niin halutessaan (s. 105). Lupaa kysymällä satunnaisen myyntiin poiminnan sallisi yli puolet metsänomistajista riippumatta poimijan taustasta.

Tapion ratkaisut

Keväällä 2016 Tapion tekemän kyselytutkimuksen mukaan moni metsänomistaja on kiinnostunut hyödyntämään metsäänsä aiempaa monipuolisemmin (Tapio 2016). Vastanneet metsänomistajat olivat kiinnostuneita tarjoamaan alueita esim. luontomatkailuun, metsien keruutuotteiden hyödyntämiseen tai valokuvaukseen. Kyselyn reilusta 1100 vastaajasta n. 70 % voisi tarvittaessa sopia metsänhoitotöiden toteutuksesta siten, että toteutuksessa korostuvat tietyt yrityksen toimintaa tukevat tavoitteet. Mieluisimmat sovittavat toimenpiteet kohdistuivat luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen, sovitun puulajin tai sekapuuston ylläpitämiseen tai päätehakkuun siirtämiseen sovitulla vuosimäärällä eteenpäin.

Tutkimuksen perusteella laadittiin opas, jossa pyrittiin antamaan vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin: Miten metsänomistaja voi hyötyä metsiensä tuotteista puuntuotannon ohella? Kuinka rakentaa yhteistyötä, kun yrittäjä on kiinnostunut toimimaan alueensa metsissä tai haluaa turvata liiketoiminnalle tärkeän maiseman? Missä tilanteessa sopimista tarvitaan ja mitä asioita silloin on hyvä ottaa huomioon?

Opas tarjoaa käytännön apua metsänomistajan ja yrittäjän välisiin sopimustilanteisiin. Lisäksi se antaa eväitä uusien yhteistyömallien kehittämiseen. Oppaan lopussa esitellään ekosysteemipalveluihin perustuvia tuotteita ja palveluja, jotka ovat syntyneet metsänomistajan ja yrittäjän yhteistyöstä sopimisen tuloksena. Tulevaisuudessa metsät saattavat olla puuntuotannon rinnalla myös sienten ja marjojen viljely-ympäristöjä sekä vihreän hoidon palvelualustoja. Kaupallisia ratkaisuja on jo saatavilla esim. pakurikäävän viljelyyn.

Yhteenveto ja pohdintaa

Kaksi jokamiehenoikeuksiin liittyvää asiaa on puhuttanut selvästi eniten: ulkomaalaisten organisoitu marjanpaiminta ja luontomatkailu, etenkin silloin kun se tapahtuu ryhmissä ja toistuvasti. Nämä teemat ovat erityisesti olleet esillä viimeksi kuluneiden reilun kymmenen vuoden aikana. 1990-luvulla keskustelu jokamiehenoikeuksista usein liittyi kuvitelmiin EU-kansalaisten vyörystä maahan.

Tutkimukset kertovat aika lailla yhdenmukaista sanomaa. Maanomistajat suhtautuvat jokamiehenoikeuksiin myönteisesti. Kuitenkin uudet ilmiöt ovat lisänneet halua saada niihin joitakin selkeitä rajoituksia. Kaupallisuus on viime vuosina noussut voimakkaasti esiin. Aikaisemmin jokamiehenoikeudet liitettiin enemmän sosiaalisiin näkökohtiin kuin kaupallisiin.

Ekosysteemipalveluajattelu tulee jatkossa monimutkaistamaan omistuskuviota. Tulevaisuuden haasteet liittyvät kaupallistamisen ja ekosysteemipalvelujen sosiaalisten aspektien välisiin ristiriitoihin.

Lähteet

- Anttila, S. 2009. Ulkomaalaisten marjanpoimijoiden perusoikeudelliset oikeudet ja velvollisuudet. Lapin yliopisto. Oikeustieteiden tiedekunta, valtiosääntöoikeuden pro gradu -tutkielma. 72 s.
- Hovila, I. 2015. Jokamiehen oikeuden rajoista. Teoksessa: Tuulentie, S., Suopajarvi, L. & Sarala, P. (toim.). Ihmisiä luonnosta. Luonnonvaratutkimuksen pohjoisia näkökulmia. Lapin tutkimusseura, Acta Lapponica Fenniae, Rovaniemi: 58-74.
- Hänninen, H., Karppinen, H. & Leppänen, J. 2011. Suomalainen metsänomistaja 2010. Metlan työraportteja 208. 94 s.
- Hänninen, H., Karppinen, H. & Myyrä, S. 2017. Maanomistajat bioresurssien tuottajina ja kuluttajina. Teoksessa: Karppinen, H. (toim.) 2017a. Maan ja veden omistus: ongelmia, tietoa ja tutkimustarpeita. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 2/2017. Luonnonvarakeskus, Helsinki. 13-17.
- Karppinen, H. (toim.) 2017a. Maan ja veden omistus: ongelmia, tietoa ja tutkimustarpeita. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 2/2017. Luonnonvarakeskus, Helsinki. 58 s.
- Karppinen, H. 2017. Johdanto. Teoksessa: Karppinen, H. (toim.) 2017a. Maan ja veden omistus: ongelmia, tietoa ja tutkimustarpeita. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 2/2017. Luonnonvarakeskus, Helsinki. s. 5.
- Karppinen, H., Myyrä, S. & Pouta, E. 2017. Maanomistajien arvot, tavoitteet ja niiden muutos. Teoksessa: Karppinen, H. (toim.) 2017. Maan ja veden omistus: ongelmia, tietoa ja tutkimustarpeita. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 2/2017. Luonnonvarakeskus, Helsinki: 18-21.
- La Mela, M. 2012. Jokamiehen oikeus on tärkeä ja arvostettu periaate. Mielipidekirjoitus Helsingin Sanomissa, julkaistu 25.7.2012. http://www.hs.fi/mielipide/art_2000002546731.html (haettu 16.8.2017)
- La Mela, M. 2014. Property rights in conflict: wild berry-picking and the Nordic tradition of allemansrätt. Scandinavian Economic History Review 62(3): 266-289.
- Lehtonen, S., Heikkinen, T. & Hirvonen, J. 2007. Jokamiehen oikeuksien tulkintoja ja haasteita luontoliikunnan ja -matkailun kannalta. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/2007. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Vammala. 74 s.
- Leppänen, J., Hänninen, H. & Myyrä, S. 2017. Maanomistusrakenne ja sukupolvenvaihdokset. Teoksessa: Karppinen, H. (toim.) 2017. Maan ja veden omistus: ongelmia, tietoa ja tutkimustarpeita. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 2/2017. Luonnonvarakeskus, Helsinki: 7-12.
- Lähdesmäki, M. & Matilainen, A. 2014. Born to be a forest owner? An empirical study of the aspects of psychological ownership in the context of inherited forests in Finland. Scandinavian Journal of Forest Research 29(2): 101-110.
- Matilainen, A. & Lähdesmäki, M. 2014. Passiiviset metsänomistajat Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla. Teoksessa: Matilainen, A. & Lähdesmäki, M. (toim.). Metsänomistuksen tulevaisuus Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla; Selvitys metsänomistajakunnan muutoksesta ja palvelutarpeista. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 126: 40-55.

Miettinen, M.-K. 1997. Maanomistajien näkemykset jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja muutostarpeista. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Liikuntasosiologian pro gradu –tutkielma. 84s. (+ liitteet)

Salmi, P., Setälä, J., Mäntymaa, E., Peltola, R., Pouta, E. & Miettinen, A. 2017. Määrittelemättömät omistusoikeudet ja omistajuus. Teoksessa: Karppinen, H. (toim.) 2017. Maan ja veden omistus: ongelmia, tietoa ja tutkimustarpeita. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 2/2017. Luonnonvarakeskus, Helsinki: 22-28.

Tahvanainen, V., Kurttila, M., Miina, J., Hujala, T., Väkeväinen, T. & Salo, K. 2016. Pohjoiskarjalaisen ja kainuulaisten metsänomistajien mielipide marjastuksesta ja sienestyksestä yksityismetsissä. Metsätieteen aikakauskirja 2/2016: 95-110.

Tapio 2016. Miten sovin metsäympäristön hyödyntämisestä? Työkaluja sopimiseen, ideoita tekemiseen. [http:// tapio.fi/wp-content/uploads/2016/12/Tapio-ekosysteemipalvelut-opas-final-10.5.2017.pdf](http://tapio.fi/wp-content/uploads/2016/12/Tapio-ekosysteemipalvelut-opas-final-10.5.2017.pdf) (haettu 18.8.2017)

Tulane, S. & Rantala, O. 2013. Will "free entry" into the forest remain? Teoksessa: Muller, D.K., Lundmark, L. & Lemelin, R.H. (toim.). New issues in polar tourism. Communities, environment, politics. Springer, London: 177-188.

Tuulentie, S., Naskali, A. & Rantala, O. 2015. Säilyykö vapaa pääsy metsiin? Jokamiehenoikeuksien hyväksyntä ja ongelmat. Teoksessa: Salo, K. (toim.): Metsä: Monikäyttö ja ekosysteemipalvelut. Luonnonvarakeskus. Helsinki: 50-53.

Viljanen, P. & Rautiainen, A. 2007. Jokamiehenoikeuden toimivuus. Ympäristöministeriön raportteja 19/2007. Ympäristöministeriö, Helsinki. 36 s.

Vuolle, P. & Oittinen, A. 1994. Jokamiehenoikeus, Perinteistä nykypäivään; Tutkimus jokamiehenoikeuden kulttuurisesta, oikeudellisesta ja luontoliikunnallisesta merkityksestä. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö (LIKES). Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 92, Jyväskylä. 53 s.

Väkeväinen, T. 2015. Metsänomistajien suhtautuminen jokamiehenoikeuteen perustuvaan marjanpoimintaan. Itä-Suomen yliopisto, Luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta, metsätieteen pro gradu. 64 s. (+ liitteet)